

A RUSZ FEJEDELMEINEK NÉVADÁSI GYAKORLATA MINT TÖRTÉNETI FORRÁS

A középkori névadás gyakorlatának vizsgálata nem új téma a kutatásban, és korántsem csak a Rurik dinasztia tagjainak körében lett vizsgálat tárgya (l. pl. Thoma-Beyer 1985; Stitzmann 2003). A Rusz fejedelmeinek esetében a névadás szokását számos tényező befolyásolta. A dinasztikus hagyomány tekintetében elsősorban az, hogyan hatott egymásra a skandináv (varég) és a szláv (keleti szláv) eredet. A kereszténység felvétele után ez a kettős hagyományvilág ötvöződött a bizánci keresztény hatással (annak eredete és természete szerint), és befolyásolta a latin kereszténység bizonyos elemeinek megjelenése – a szomszédos latin kereszténységhez tartozó dinasztiákkal való kapcsolatokon keresztül. Történeti szempontból a finn J. Korpela (1995, 2001) a korai, Vlagyimir Monomah uralkodásával záródó időszakra vonatkozóan vizsgálta a fejedelmek névadási szokásait, és arra a következtetésre jutott, hogy a szláv és skandináv elemek közötti különbségek lényegi tartalmat hordoznak. A lengyel A. Poppe (2007: 6–11) és G. Rostkowski (2007) a kereszténység felvétele időszakának névanyagára vonatkozóan tett észrevételeket. Történeti szempontból a névadás értékelése teljes mértékben nem történt meg; úgy véljük a névadás gyakorlatát feldolgozó nyelvészek (Успенский 2002; Литвина–Успенский 2002, 2006) nem voltak figyelemmel az egyes jelenségek kronológiai vonatkozásaira. Pl. figyelmen kívül hagyták azt a körülményt, hogy a névadásra vonatkozó adatok nem állnak teljességgel rendelkezésünkre. Ismereteink azokra az esetekre terjednek ki, amelyek fennmaradtak az elbeszélő források keletkezési szempontjaiban megjelenő „szűrőn”; a kortársak számára érdektelen adatok számunkra elvesztek. Nem lényegtelen, hogy csak azokról a fejedelmekről esik bővebben szó, akik a *Povest' vremennykh let* (a továbbiakban: *PVL*) vagy egyes évkönyvi részek keletkezésekor uralmat gyakoroltak, vagy arra törekedtek; illetve e két csoport közvetlen felmenőihöz vagy leszármazottaihoz tartoztak (Font 2010). Aligha véletlen, hogy Vlagyimir Monomah ága került előtérbe, hiszen ő volt a kijevi nagyfejedelem a *PVL* keletkezésekor. Mellette ellenfelére a csernyigovi Olegre és rokonságára irányult megkülönböztetett figyelem. A polocki fejedelmek csak akkor és csak addig voltak fontosak, amíg Kijev hatalmi viszonyaiba bele kívántak szólni: ez az időszak a X. század végére, illetve az 1060-as évekre korlátozódott.

Vlagyimir Monomah és közvetlen utódai a vlagyimir–szuzdali fejedelmek számára a családi múltat jelenítették meg, és egyúttal ők voltak a hatalom legiti-

mációjának hordozói is (Fennell 1983; Martin 1995: 169–181). Eltér ettől a vonaltól Halics és Volhínia annyiban, hogy a XII. század végéig Vlagyimir Monomah rokonságának oldalágához tartozó fejedelmek uralkodtak, de 1199-től már ez a terület is a Monomah-utódok kezére került (Font 1998: 68–70, 180–182; Крип’якевич 1984: 84–85, 1999: 109–113; Майоров 2001: 321–347). A másik eltérés az évkönyvírás hagyományából származik: a XIII. századi *Halics-Volhíniai Évkönyvek* (a továbbiakban: *GVL*) műfaji, szemléletbeli sajátosságokat tartalmaznak, de folyamatosságuk a XIII. század végével megszakadt.

A névadás jellemzőivel az alábbiakban csak a XIII. század végéig terjedő időszakban kívánunk foglalkozni, a teljesség igénye nélkül. A téma gazdag anyagához kérdésben kívánjuk a magunk álláspontját megfogalmazni:

1) hogyan érhető tetten a keresztény mentalitás ebben a szerteágazó névadási gyakorlatban, és kronológia szempontból megragadható-e;

2) mennyiben tekinthető speciálisnak ebben a folyamatban a délnyugati terület: Halics-Volhínia.

A személynevek előfordulását O. M. Rapov (Рапов 1977) lexikonnak minősíthető kötete alapján mutatjuk be, amelyben a X–XIII. századi dinasztiatagok többségének névanyaga tükröződik, de ez nyilván nem teljes, hiszen erre a forrásadottságok miatt aligha törekedhetünk. Első táblázatunk az első névelem alapján készült, a dinasztikus és keresztény névelemek kettősségének figyelembe vétele nélkül.

1. táblázat: Az egyes személynevek előfordulásának gyakorisága

| | | | | | |
|-------------------------|-------------------------|------------------------|-------------------|--------------------------|--------------------------|
| Андрей (9) | Владимирко (1) | Давыд (10) | Илья (1) | Мстислав (24) | Святослав (25) |
| Александр (3) | Володарь (3) | Даниил (2) | Ингварь (3) | Олег (11) | Федор (2) |
| Борис (9) | Всеволод (19) | Дмитрий (1) | Иракий (1) | Рогволод (3) | Шварн (1) |
| Брячислав (4) | Всеслав (5) | Евстафий (1) | Константин (7) | Роман (13) | Юрий (13) |
| Василий (4) | Вышеслав (1) | Иван (10) | Лев (1) | Ростислав (22) | Ян (1) |
| Василько (9) | Вячеслав (6) | Игорь (8) | Микула (1) | Рюрик (3) | Ярополк (11) |
| Владимир (26) | Глеб (17) | Изяслав (18) | Михаил (7) | Святополк (5) | Ярослав (17) |

A leggyakrabban adott nevek (*Vlagyimir/Vlagyimirko 27, Szvjatoszlav 25, Msztyiszlav 24, Rosztyiszlav 22, Vszevolod 19, Izjaszlav 18, Jaroszlav 17*) a di-

nasztikus hagyományoknak megfelelő kételemű személynevek, amelyek a skandináv és keleti szláv névadási szokásoknak egyaránt megfelelnek. A Litvina–Uzspenszkij szerzőpáros számos példája közül a skandináv eredetű névelemek: *Инг(с)и* (*Yngi, Ingi*), *Ингвар* (*Ingvarr*), *Ингибьрз*, *Ингигерд* (*Ingigerðr*), amely szótöböl az *Игорь* név is származik (Литвина–Успенский 2006: 37–40, 65–68). Skandináv–szláv párhuzam mutatható ki a *-волод* (*Все-волод*), *волод-* (*Волод-и-мер*) szótőnél, amely a skandináv *valdr*-nak felel meg; illetve a szláv *-слав* a skandináv *-leifr/láfr* formával egyezik (Uo., 40–48, 61). Kizárólag szláv sajátosság hordozója a *-полк* alak. A szláv nyelvi formák túlsúlyba kerülése a szerzők szerint a kereszténységet felvevő Vlagyimir fejedelem idején következett be (Uo., 55).

A keresztény nevek megjelenése 988 után természetes, a keresztény védőszent nevét kapják a Rurik dinasztia fejedelmei az általános keresztény gyakorlat szerint (Литвина–Успенский 2006: 182–196). A dinasztikus és a keresztény név párhuzamos szerepeltetése a pogány/keresztény „átmeneti” időszak (l. Font 2005a: 87–97, 2008: 93–105) természetes jelensége, és nemcsak a keleti szláv térségben. Különösnek azokat az eseteket tarthatjuk, amikor csupán egyetlenként a keresztény név szerepel: azaz táblázatunk szerint úgy kerül az első helyre, hogy nincs mellette második (dinasztikus) név. A nevek ebben az esetben már szláv nyelvi formában jelentek meg: pl. *Андрей*, *Василий*, *Юрий* stb. Akad olyan eset is, amikor párhuzamosan két keresztény név szerepel: pl. *Юрий-Григорий*.

2. táblázat: A fenti személynevek az eredetük szerinti csoportosításban

| Keresztény nevek (14) | Skandináv eredetű nevek (7) | Szláv eredetű nevek (13) | A szomszédos népektől átvett nevek (5) |
|-----------------------|---------------------------------|--------------------------|--|
| Андрей | Владимир (Владимирко, Володарь) | Борис (Борислав) | Иракий |
| Александр | Глеб | Брячислав | Лев |
| Василий (Василько) | Игорь | Всеволод | Микула |
| Давыд | Ингварь | Всеслав | Шварн |
| Даниил | Олег | Вышеслав | Ян |
| Дмитрий | Рогволод | Вячеслав | |
| Евстафий | Рюрик | Изяслав | |
| Иван | | Мстислав | |
| Константин | | Ростислав | |
| Илья | | Святополк | |
| Михаил | | Святослав | |
| Роман | | Ярополк | |
| Федор | | Ярослав | |
| Юрий | | | |

Az első – tradicionális, illetve dinasztikus vagy már akként kezelt – nevekkel párhuzamosan a második helyen az alábbi keresztény nevek szerepelnek (ábécérendben, előfordulási esetük megjelölésével): *Андрей* 3, *Афанасий* 2, *Борис* 5, *Василий* 4, *Гавриил* 5, ***Георгий*** 12, *Глеб* 2, *Григорий* 1, *Давыд* 1, ***Дмитрий*** 8, ***Иоанн*** 14, *Константин* 3, *Кирилл* 2, *Кузьма* 1, ***Михаил*** 7, *Николай* 3, *Павел* 1, *Панкратий* 1, *Пантелеймон* 1, *Прокопий* 1, *Петр* 4, *Роман* 1, *Симон* 2, *Стефан* 2, ***Федор*** 7, *Яков* 1.

A 94 esetből a leggyakrabban szereplő nevek: *Иоанн*, *Георгий*, *Дмитрий*, *Михаил*, *Федор*; ez alapján joggal állapította meg Rostkowski (2007: 192), hogy a legnépszerűbbek a harcosszentek voltak: Szent György, Szent Demeter és Szent Theodor. A 26 név közül 10 első névként is előfordul, ezeket feltehetőleg a dinasztikus nevekkel egyenértékűnek tekintették: *Андрей* 9, *Василий* 13, *Давыд* 10, *Дмитрий* 1, *Иван* 10, *Константин* 7, *Михаил* 7, *Роман* 13, *Федор* 2, *Юрий* 13.

3. táblázat: A leggyakrabban adott személynevek (gyakoriságuk sorrendjében)

| Keresztény nevek | | A pogány múlt dinasztikus nevei |
|------------------|----------------|--|
| Első helyen | Második helyen | Első névelemként |
| Василий (13) | Иоанн (14) | Владимир (+ Володимир, Володимирко, Володарь) (30) |
| Роман (13) | Георгий (12) | Святослав (25) |
| Юрий (13) | Дмитрий (8) | Мстислав (24) |
| Давыд (10) | Михаил (7) | Ростислав (22) |
| Иван (10) | Федор (7) | Всеволод (19) |
| Андрей (9) | Борис (5) | Изяслав (18) |
| Константин (7) | Гавриил (5) | Ярослав (17) |
| Михаил (7) | Василий (4) | Глеб (17) |
| Александр (3) | Петр (4) | Олег (11) |
| Федор (2) | Константин (3) | Ярополк (11) |
| Дмитрий (1) | Николай (3) | Игорь (8) |

Rapov adattárában a Rurik dinasztia 340 tagja szerepel. Közülük 87-en rendelkeztek mind pogány, mind keresztény névvel, 85-en csak keresztény nevet kaptak. Ez azt jelenti, hogy a fejedelmek mintegy fele csak a dinasztia hagyományos személynevét viselte. De korántsem lehetünk biztosak abban, hogy a Rurikok minden tagját ismerjük, és abban sem, hogy a krónikások minden kettős névadásról tudtak, illetve fontosnak tartottak feljegyezni. Az biztosnak vehető, hogy a krónikások saját környezetükben ismerték mind az első dinasztikus nevet, mind a másodikként adott keresztény nevet. Mégis, a krónikák eseményleírásakor többnyire a dinasztikus hagyományból eredő első neveket említik, emiatt

gyanítható, hogy a mindennapi életben ezt használták. A hagyomány fontosságára utal és a dinasztikus összetartozást kifejezésre juttatja az a fejedelmek szájából gyakran elhangzó mondat, hogy „egy nagyapa unokái vagyunk” (pl. ПСРЛ: II, 578.) Ez a felfogás megerősíti Litvina és Uszpenszkij tételét, amely szerint a hatalomhoz való jog kifejezését látja a névadásban, amikor megállapítják, hogy nem az apa, hanem a nagyapa illetve a nagybácsi neve jött számításba a névadásnál (Литвина–Успенский 2006: 265–266). Véleményünk szerint ebben a rangidőség megfogalmazása is tetten érhető, ami a voloszty megszerzéséhez való jogot is megjelenítette (Font 1999: 30–31).

A keresztény név kiválasztása összefügghet egyrészt a születés idejével, pl. mely szent ünnepén látta meg a napvilágot az illető fejedelem. Erről egyszerűen egyszerű említést is tesz a krónikás, de többnyire rejtve marad. Bizonyos keresztény nevek előtérbe kerülése a szent attribútumaihoz köthető, pl. a harcok szentek az állandó belső küzdelmek közepette kiemelkedő jelentőségre tettek szert. Uszpenszkij hangsúlyozza azt is, hogy az azonos nevű szentek közül sokszor nem állapítható meg, hogy kihez köthető a patrocínium. Pl. a *Ioann–Ivan* név esetében többek között számításba jöhet János apostol, Keresztelő Szent János, Aranyszájú Szent János – de még mások – is. Emellett szól a név gyakorisága és többféle nyelvi alakja is. Az apa és fia esetében az *azonos név – különböző védőszent* gyakorlata a XIV. századra alakult ki (Литвина–Успенский 2006: 237). Az apostolok neve közül kiemelkedő szerepe van a névadásban az Andrásnak, ami összefüggésbe hozható a *PVL*-ben felbukkanó (fiktív) hagyománnyal, mely szerint András Kijev környékén térített. Szórványosan fordul elő Péter, Pál, Simon és Jakab neve. Az Ószövetségből Dávid, illetve a Mihály és Gábiel nevek terjedtek el. Közvetlen bizánci hatást láthatunk a Bizáncban népszerű szentek (Kirillosz, Kozma, Nikolaosz, Panteleimon, Prokopiosz, Sztefanosz) és a keresztény bizánci császárok (Alekszandrosz, Baszileosz, Konsztantinosz, Romanosz) névanyagának adaptációjában

A nevek közül nem véletlenül a *Vaszilij* név került az első helyre, hiszen a kereszténységet felvevő fejedelem (*Vlagyimir*) keresztény neve és az egyidejűleg uralkodó bizánci császár személyneve. E két körülmény egymást erősítve teremtette meg a népszerűséget, és épült be a Vaszilij név gyorsan a dinasztikus hagyományt megjelenítő nevek közé. De a kereszténységet felvevő Vlagyimir névhasználatának gyakorisága is visszautal a dinasztikus ösre, bár itt nem egyértelmű, hogy a kereszténységet felvevő Vlagyimirt vagy Vlagyimir Monomahot tekintették annak. A *PVL* a két személyt párhuzamba állítja, ahogy ellenfeleiket is: hasonló a Szvjatopolk „Okajannij” és Oleg „Goreszlavics” alakja is. A XII–XIII. századi konfliktusokban Vlagyimir Monomah jelentette a viszonyítási alapot. Ez alól a halicsi névadás bizonyosan kivétel, hiszen Vlagyimir Monomahhoz képest a dinasztia oldalát képviselték. Az 1280-as évek kanonizációja ismét a kereszténységet felvevő fejedelmet állította előtérbe, de a XIV. században a „Mo-

nomah-sapka” szimbóluma ismét Vlagyimir Monomahra utalt vissza. Időben később, minden valószínűséggel az 1072. évi kanonizáció után, hasonló módon vált gyakori, a dinasztikus és keresztény hagyományt együttesen megjelenítővé *Borisz* és *Gleb* neve. Dinasztikus nevükkel együtt keresztény nevük, Dávid és Roman, terjedése is adatható.

A kettős névadás olyan esetben is előfordul, amikor az első helyen szereplő név is keresztény eredetű. Ekkorra minden bizonnyal a keresztény név beépült már a dinasztikus névadásba, pl. a Kalka menti csatában (1223) szereplő (közelebbi illetőségét nem tudjuk meghatározni) Jurij-Georgij Neszvezszkij (Рапов 1977: 93). A kettős névadás elhagyását és a keresztény név kizárólagosságát regisztrálhatjuk a XIII. század középső harmadában a Vlagyimir-Szuzdali Fejedelemségben Vszevolod Bolsoe Gnyezdo (1178–1212) unokáinak sorában. Vszevolod fiai esetében a kép még vegyes: Konstantin, Borisz, Gleb és Jurij – úgy tűnik – csak keresztény neveket viseltek; Fedor-Jaroszlav, Dmitrij-Vlagyimir, Gavriil-Szvjatoszlav viszont mindkettőt. A tatár uralom alatt hatalomra jutott Jaroszlav (1190–1246) gyermekei keresztény neveket viseltek, a legidősebb ráadásul az apa keresztény nevét (Fjodor), ami a korábbi névadási gyakorlatban elképzelhetetlen volt (Литвина–Успенский 2006: 71–110). Jaroszlav nyolc ismert fia közül egyetlen kivétel akad, a sorban ötödik Jaroszlav-Afanaszij. Gondolhatnánk, hogy a tatárok-hozta pogány milió következménye a kereszténység hangsúlyozása, de Jaroszlav idősebb fiai még bizonyosan a tatárok megjelenése előtt születtek. Fjodor 1233-ban meg is halt, Alekszandr (a későbbi Nyevszkij) már az 1230-as években fontos szerepet játszott, csakúgy, mint Andrej (Font 2004: 5–6; ПСРЛ: I, 523; Рапов 1977: 184–185).

A későbbi Halicsban (Peremisl) Bölcs Jaroszlav legidősebb fia (Vlagyimir) halála után a tőle származó unokája, Rosztyiszlav jutott volosztyhoz. *Rosztyiszlav* a kevésbé magyarózott nevekhez tartozik. Egyértelmű skandináv párhuzama nincs, bár a *-pamu* morféma erre utalhat (Литвина–Успенский 2006: 55, 58–59, 97–98). Helyzete annyiban hasonló az Igor névhez, hogy szintén Jaroszlav Mudrij idején fordul elő, Rosztyiszlav egyik fia pedig a Rurik nevet kapta. Rosztyiszlav egy testvérenek ismerjük nevét (Jaropolk), de sem ő, sem utódai nem jutottak szerephez. Rosztyiszlav fiai a Rurik, Volodar és Vaszilko nevet egyetlen névként viselték.¹ A skandináv eredetű nevet viselő Rurik még a XI. század végének konfliktusai előtt meghalt, és utódai sem ismeretesek. Testvérei mindketten a Vlagyimir fejedelemre utaló neveket viseltek. Volodar esetében még feltételezhetjük a nagyapa, Vlagyimir Jaroszlavics nevére való utalást, de Vaszilko (= Vaszilij) keresztény névviselete mindenképpen a keresztiséget felvevő elődöt idézi. Mindkét név a kijevi nagyfejedelmekkel való rokonságot és az onnét származó

¹ Mind a XII. századi *Kijevi Évkönyv*, mind a XIII. századi *Halics-Volhíniai Évkönyv* őrizte a halicsi hagyományt (l. ПСРЛ: II; l. erről Font 2005b: 31–60).

jogokat hangsúlyozza. A halicsi fejedelemséget megeremtő Vlagyimirko és Halicsban uralkodó leszármazottai: fia, Jaroszlav Oszmomiszl és unokája, Vlagyimir a Kijevi Ruszt megeremtő fejedelmek nevét kapták. Ezen ág utolsóként ismert tagja ugyancsak a kereszténységet felvevő Vlagyimir/Vaszilijra utaló nevet kapott (Vaszilij). Véleményünk szerint a névadás mindvégig a XII. századi halicsi önállósodás gondolatát hangsúlyozza. Az említetteken kívül a halicsi ágon a skandináv eredetű Igor és Oleg nevek bukkantak fel egy-egy alkalommal a XII. század során; illetve a területet megszerző Rosztyiszlav neve ismétlődik e rövid idő alatt háromszor, mindegyik esetben a nagyapa személyére utalóan. A névadás alapján úgy tűnik, hogy a halicsi fejedelmek a dinasztia archaikusabb névadási gyakorlatát követték: hiányoznak a keresztény nevek. A XII. században bizonyosan tudjuk, hogy keresztények voltak: bár püspökségről csak az 1150-es évekből van ismeretünk (Щапов 1989: 212), de templomokról korábban is tudunk (Томенчук 2005). Ezen kívül adományt tettek a szávaszentdemeteri ortodox monostor javára. (Györffy 1952–1953). Ezzel egyidejűleg haderejükben a steppére támaszkodtak (Font 2005c).

Halics 1199-től a Volhíniát bíró Monomah-ág – Vlagyimir Monomah legidősebb fia, Msztyiszlav utódainak kezébe került. Ezen ágon kijevi nagyfejedelmi múlttal rendelkezett Vlagyimir Monomah (1113–1125), Msztyiszlav (1125–1132), Izjaszlav Msztyiszlavics (1146–1154) és Msztyiszlav Izjaszlavics (1167–1169). A legutóbbi fia volt Roman volhíniai (1170–1199) és halics-volhíniai (1199–1205) fejedelem. Roman Fedora nevű leányát 1189-ben házásította össze a halicsi ág utolsó tagjával, Vaszilijjal (Dąbrowski 2002: 45–48; Войтович 2006: 491). Roman második házasságából származott Danyiil és Vaszilko, akik apjuk 1205. évi halálakor apró gyermekek voltak. A második feleség nevét nem ismerjük, a későbbi halicsi események alapján magyar, illetve bizánci származása is felmerült (GVL: 184–189 – N. F. Kotljár). A legutóbbi genealógiai munkák szerzői, a lengyel D. Dąbrowski (2002: 34–44) és az ukrán L. Vojtovics (Войтович 2006: 481–487) egyértelműen a bizánci származás mellett szólnak. Ezt erősítik meg azok az építkezések, amelyek a legfrissebb ásatások nyomán kerültek elő és egyértelmű bizánci hatást mutatnak (Buko 2010). II. Andrással kapcsolatban viszont egyetlen alkalommal sem vették tekintetbe a *Halics-Volhíniai Évkönyvhöz* kommentárt készítőket (GVL: 184–189 – N. F. Kotljár) azt, hogy anyja, illetve nővére révén bizánci rokonsággal rendelkezett. II. András anyja Antiochiai Anna, Constance antiochiai hercegnő és a második keresztes hadjárattal a Szentföldre érkező Reginald Châtillon egyik leánya. Anna testvére, Mária pedig Mánuel császár felesége lett (I. KMTL: 47 (Makk Ferenc); Angold 1984: 184–185; Zsoldos 2005: 189). II. András nővére, Margit 1185-ben Iszakiosz Angelosz bizánci császár felesége lett. Ebben az összefüggésben értelmezhetővé válik a gyermekei pozíciójáért küzdő fejedelmi özvegy és II. András rokonsága. A korabeli felfogás szerint nem kell feltétlenül közeli rokonságra gondolnunk, az 1205. évet követő segít-

ségkérésekhez a rokonság bármilyen foka megfelelő indoklásul szolgálhatott. Ez esetben esélyünk lehet Roman második felesége személyének közelebbi meghatározására. Roman első házassága apósával, Rurik Rosztyiszlavics kijevi fejedelemmel való konfliktusa miatt bomlott fel, feleségét kolostorba kényszerítette (Dąbrowski 2002: 33; Войтович 2000: 223–224, 2006: 477). Roman fejedelemnek 1199-ben regionális központot kiépíteni szándékozó elképzelései voltak, amint terjeszkedő törekvései mutatják: nyugaton konfliktus Mazóviával, és a Dnyeszter mellett dél felé; ami az északkeleti régióval egyenrangú szerveződés jeleit mutatja. A regionális vezető szerepre törő fejedelem számára presztízs-növelő lehetett egy bizánci házasság. Roman gyermekei közül a fiatalabb (Vaszilko) neve illeszkedik a dinasztia a Rurikok névadási szokásához, új elem a Danyiil (Daniel) név felbukkanása a fejedelmi környezetben. A Danyiil név korábban is ismert volt a Rusz területén, de viselőit egyházi körökben találjuk, l. pl. a Szentföldre zarándokló Danyiil szerzetest vagy Danyiil Zatocsnyikot (Podskalsky 1982: 195; Font 2009: 296–297).

Kevés példa van arra, de van, hogy az anya családjának névadási gyakorlata nyomot hagyott. Uszpenskij valószínűsítette azt, hogy az Igor név Ruszbeli népszerűsége Bölcs Jaroszlav skandináv származású feleségével (Ingigerd), illetve rokonságával hozható összefüggésbe (Литвина–Успенский 2006: 38). A Danyiil névadás is származhat az anyai rokonságból, amely ennek nyomán a steppe megkeresztelkedett előkelőire is hatással volt. Korábbi felfogás szerint magának Danyiilnak a második felesége kun származású volt, a legfrissebb genealógiák a litván eredet mellett szólnak (Dąbrowski 2002: 75–76; Войтович 2006: 494; Литвина–Успенский 2006: 167–168). De ez nem cáfolja a steppei politikai szálakat. Danyiil gyermekeinek névadása kevésbé kidolgozott a nyelvi megközelítésű monográfiában, egyedül Danyiil egyik unokájának neve (Svarn) lehetséges cseh eredete került alaposabb vizsgálat alá (Uo., 168, 368–381).

A Rurikok névadási gyakorlatából a felsorolt példák alapján a következőket állapíthatjuk meg:

– A névadás jellemzőinek vizsgálata megerősíti azt a korábbi, a történetírás kezdeteire – nevezetesen a *PVL* keletkezési idejére – vonatkozó megállapításunkat, mely szerint a skandináv, a keleti szláv és a bizánci hagyományok összeolvadásának időszaka Vlagyimir Monomah idejére esik (l. pl. Vlagyimir Monomah legidősebb fia, Msztyiszlav a nemcsak bizánci hagyományt jelző második nevet kapott (Fjodor), hanem a skandináv hagyományra utaló harmadikat (Harald) is).

– A korai időszakban feltételezhető, hogy a pogány név mellett mindig szerepelt keresztény név is, ezek hiánya a krónikaíró kevésbé informáltságára vagy arra vezethető vissza, hogy az eseményekben nem meghatározó személyekre

kevesebb figyelem irányult. A dinasztia fontos szereplői esetében mindig ismerjük mindkét nevüket.

– A pogány kori és a keresztény névadás párhuzamossága évszázadokon keresztül fennmaradt, annak ellenére, hogy a keresztény nevek közül több első névelemként is megjelent, és ilyenkor (többnyire) elmaradt a második név. A Kijevi Rusz régióin belül területi különbségek mutathatók ki.

– A pogány–keresztény névadás párhuzamossága a vlagyimir–szuzdali nagyfejedelemségben a XIII. század közepétől szűnt meg. Feltehetőleg a kizárólagosan megjelenő keresztény nevek ekkorra jelenítették meg egyszersmind a dinasztikus hagyományt is.

– Halicsban a pogány hagyományt az igen intenzív hatalmi törekvések tartották fenn, a keresztény mentalitás kialakulása ellen hatottak a folyamatos steppei kapcsolatok, amit Bizánc befolyása (házasságok) ellensúlyozhatott. E ket-tősség hatásának is gondolhatjuk a XIII. század közepének ellentmondásos egy-házpolitikáját (pápai korona és egyházi unió) (Stökl 1966; Angold 1984: 272–275; Font 2009: 273–274).

– Kevés eset van, amikor a feleségek (anyák) hatással voltak a névadásra. Korai példa Bölc Jaroszlav és Vlagyimir Monomah egyik-másik fia esetében a skandináv névadás korabeli újdonsága: előbbi esetben az Igor név felbukkanása és további jelenléte; az utóbbi esetben a harmadikként megjelenő skandináv név. A halics-volhíniai Roman Msztyiszlavics második házasságának bizánci voltát erősíti az addig ritka Danyil név megjelenése a dinasztiaiban. Bizánc felé vezető nyomokat látunk az Roman özvegyének II. András királlyal való rokonsága mögött is.

IRODALOM

- Angold, M. 1984, *The Byzantine Empire 1025–1205: A political history*. London–New York: Longman.
- Buko, A. 2010, Pomędzy Polską a Rusią: Z nowszych badań archeologicznych nad wczesnym średniowieczem w ziemi chełmskiej. In: Bartoszewicz, A. – Myśliwski, G. – Pysiak, J. – Żmudzki, P. (szerk.), *Świat średniowiecza: Studia ofiarowane Profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi*. Kraków: Wydawn. Uniwersytetu Warszawskiego, 107–128.
- Dąbrowski, D. 2002, *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wotyńskich*. Poznań–Wrocław: Wydawn. Historyczne.
- Fennell, J. 1983, *The crisis of Medieval Russia 1200–1304*. London–New York: Longman.
- Font, M. 1998, *Oroszország, Ukrajna, Rusz*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Font, M. 1999, A kijevi (nagy)fejedelmi hatalom jellegéről. *Aetas* 14, № 3, 22–33.
- Font, M. 2004, Alekszandr Nyevszkij. In: Csibi, N. – Miszler, T. (szerk.), *Orosz arcképcsarnok*. Pécs: PTE, 3–14. (= Kelet-Európa és Balkán Tanulmányok 3.)

- Font, M. 2005a, *A keresztény nagyhatalmak vonzásában*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Font, M. 2005b, *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek*. Szeged: Szegedi Középkorász Műhely. (= Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 21.)
- Font, M. 2005c, Old Russian principalities and their Nomadic neighbours: Stereotypes of chronicles and diplomatic practice of princes. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 48, № 3, 267–276.
- Font, M. 2008, *Im Spannungsfeld der christlichen Grossmächte: Mittel- und Osteuropa im 10–12. Jahrhundert*. Herne: Schäfer.
- Font, M. (szerk.) 2009, *Dinasztia, hatalom, egyház: Régiók formálódása Európa közepén 900–1453*. Pécs: PTE BTK Középkori és Koraiújkori Történeti Tanszék.
- Font, M. 2010, *A Povest' vremennykh let szerkezete és hitelessége*. In: Font, M. – Fedeles, T. – Kiss, G. (szerk.), *Aktualitások a magyar középkorkutatásban: In memoriam Kristó Gyula (1939–2004)*. Pécs: PTE BTK Középkori és Koraiújkori Történeti Tanszék, 307–325.
- Györffy, Gy. 1952–1953, A szászszentdemeteri görög monostor XII. századi birtokösszeírása. *Az MTA II. Osztályának Közleményei* II–III, 325–362, 69–104.
- KMTL – Kristó, Gy. (főszerk.) *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1994.
- Korpela, J. 1995, *Beiträge zur Bevölkerungsgeschichte und Prosopographie der Kiever Rus' bis zum Tode von Vladimir Monomah*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto. (= *Studia Historica Jyväskyläensia* 54.)
- Korpela, J. 2001, *Prince, saint and apostle: Prince Vladimir Svjatoslavič of Kiev, his posthumous life and the religious legitimization of the Russian great power*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Martin, J. 1995, *Medieval Russia 980–1584*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Podskalsky, G. 1982, *Christentum und theologische Liteartur in der Kiever Rus' (988–1240)*. München: Beck.
- Poppe, A. 2007, *Christian Russia in the making*. Aldershot: Ashgate. (= *Variorum Collected Studies Series* 867.)
- Rostkowski, G. 2007, The christian names of some members of the Rurik dynasty as a testimony of Byzantine cultural influences in Kievan Rus' from Olga's baptism to 1139. *Byzantina et Slavica Cracoviensia* V. Cracow, 183–192.
- Sitzmann, A. 2003, *Nordgermanische-ostslavische Sprachkontakte in der Kiever Rus' bis zum Tode Jaroslavs des Weisen*. Wien: Edition Praesens.
- Stökl, G. 1966, Kanzler und Metropolit. In: *Studien zur Geschichte: Osteuropeas, Bd. 3*. (Gedenkschrift für H. F. Schmid.) Graz–Köln, 150–175.
- Thoma-Beyer, G. 1985, *Namensänderungen in Herrscherfamilien des mittelalterlichen Europa*. Kallmünz: M. Lassleben. (= Hlawitschka, E. (Hrsg.), *Münchener Historische Studien. Abteilung Mittelalterliche Geschichte, Bd. 3*.)
- Zsoldos, A. 2005, *Az Árpádok és asszonyaik: A királynői intézmény az Árpádok korában*. Budapest: MTA Történettudományi Intézete. (= *Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok* 36.)

- Войтович, Л. 2000, *Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): Склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження*. Львів: Інститут українознавства ім. Крип'якевича.
- Войтович, Л. 2006, *Княжа доба на Русі: Портрети еліти*. Львів–Біла Церква.
- Крип'якевич, І.П. 1984, *Галицько-Волинське князівство*. Київ: Наукова думка. (Репринт – Львів: Світ, 1999.)
- Литвина, А.Ф. – Успенский, Ф.Б. 2002, Пути усвоения христианских имен в русских княжеских семьях XI – начала XIII в. In: Назаренко, А.В. (szerk.), *Религиумра: История и современность*. Москва: Наука, 36–109.
- Литвина, А.Ф. – Успенский, Ф.Б. 2006, *Выбор имени у русских князей в X – XVI вв.: Династическая история сквозь призму антропонимики*. Москва: Индрик.
- Майоров, А.В. 2001, *Галицко-Волынская Русь: Очерки социально-политических отношений в домонгольский период*. Санкт-Петербург: Университетская книга.
- ПСРЛ – Полное собрание русских летописей, т. I: *Лаврентьевская летопись*; т. II: *Ипатьевская летопись*. Москва, 2001.
- Рапов, О.М. 1977, *Княжеские владения на Руси в X – первой половине XIII вв.* Москва: МГУ.
- Томенчук, Б. 2005, *Олешківська ротонда: Археологія дерев'яних храмів Галицької землі XII–XIII ст.* Івано-Франківськ: Гостинець.
- Успенский, Ф.Б. 2002, *Скандинавы, Варяги, Русь: Историко-филологические очерки*. Москва: Языки славянской культуры.
- Щапов, Я.Н. 1989, *Государство и церковь в Древней Руси X–XIII вв.* Москва: Наука.